

ՖԱԶՄԱՎԵԴԻ

Թ. ՏԱՐԻ ԹԻՒ 5.

1851

ՄԱՐՏԻ 1.

ԲԱՐՈՑԱԿԱՆ

Ուշ գիտութեաներն ըստակար չեն հրաժա:

Չ կ Յ ա շ խ ա ր հ ք ի ս վ ր այ ճ շ մ ա ր տ ու թ ի ւ ն ը , թ է բ ն ա զ ա ն ց ա կ ա ն ը լ լ ա յ , թ է բ ա ր ո յ ա կ ա ն և թ է բ ն ա կ ա ն , ո ր ու ն հ ա կ ա ռ ա կ մ ա ր դ կ ա յ ի ն բ ա զ մ ա կ ա ր ծ ի ք մ ի ո ւ ք ը տ ա ր ու ս կ ո յ ո ւ ն ե ր հ ա ն ա ծ ը լ լ ա յ : Շ ա յ ց ա ս ո վ ա ս ճ շ մ ա ր տ ու թ ի ւ ն ե ր է ն և ո չ մ է կ ը ի ր հ ա ս տ ա տ ու թ ի ւ ն ը կ ո ր ս լ ն ց ը ն ե լ ո վ տ ա ր ա կ ո ւ ս ի տ ա կ ը ն կ ա ծ է . վ ա ս ն զ ի Շ ա յ ո ւ ծ ոյ մ ա ր դ ու ս վ ր ա յ ո ւ ն ե ց ա ծ ն ա խ ա տ ե ս ի ն ա մ ե ր պ ը զ ը ե ր է ա ն ս ի ս ա լ դ ա տ ա ւ ո ր ն ե ր ա ս լ ա ւ է ն ճ շ մ ա ր տ ու թ ե ց : Շ ն ա զ ա ն ց ա կ ա ն ո ր և կ ր օ ն ա կ ա ն ճ շ մ ա ր տ ու թ ե ա ն ց ա ն ս ի ս ա լ դ ա տ ա ւ ո ր կ ը ճ ն ի չ ն ա ն ք ե կ ե զ ե ց ի ն , ո ր ա ր թ ն ու թ ե ա մ ի ք հ ս կ ե լ ո վ ա ս ճ շ մ ա ր տ ու թ ե ա ն ց հ ա կ ա ռ ա կ ո յ ն ե ր ը կ ը դ ա տ ա պ ա ր ա տ է : Շ ա ր ո յ ա կ ա ն ճ շ մ ա ր տ ու թ ե ն է գ ո ւ ր ե լ ո ւ զ ո ւ ղ ի ն դ է մ ա ր դ կ ո ւ թ ե ա ն կ ա ր ե կ ց ո ւ թ ի ւ ն ը կ ը շ ա ր ժ է յ ի ն ա ր ա ն ո ւ ն ո վ ը : Ծ ա ն ր չ է ը ս ի պ ա տ ի մ ը , ո ր ո վ չ ե տ ո ւ գ ո հ է յ ի ս մ ա ր մ ը ի ր յ ի ս մ ա ր ու թ ե ն է ն , ո ւ ի ն ք ն է մ ի ա յ ն ո ր ի ր ի ն չ ը լ լ ա լ ը չ ի դ ի տ է ր :

Խ ա կ ա ն օ ր է ն կ ը և ը ո լ ո ր մ ա ր դ կ ո ւ թ ի ւ ն ը : Ո խ ա յ ն բ ն ա կ ա ն ճ շ մ ա ր տ ու թ ե ն է մ ո լ ո ր ո ղ ն է , ո ր ծ ա ն ա ր պ ա տ ժ ո յ մ ը ա ր ժ ա ն ի ը լ լ ա լ ո վ կ ի ր դ ա տ ա ւ ր ի ն ա յ ա ի ն ք ն ը ո լ ո ր մ ա ր դ կ ո ւ թ ե ա ն կ ա ր ե կ ց ո ւ թ ի ւ ն ը կ ը շ ա ր ժ է յ ի ն ա ր ա ն ո ւ ն ո վ ը : Ծ ա ն ր չ է ը ս ի պ ա տ ի մ ը , ո ր ո վ չ ե տ ո ւ գ ո հ է յ ի ս մ ա ր մ ը ի ր յ ի ս մ ա ր ու թ ե ն է ն , ո ւ ի ն ք ն է մ ի ա յ ն ո ր ի ր ի ն չ ը լ լ ա լ ը չ ի դ ի տ է ր :

Խ ա կ գ ո ւ , բ ա ր ե կ ա մ , ա յ ն ս փ ի ս ի ա ռ ա ջ ա ր կ ո ւ թ ի ւ ն մ ը կ ը ն ե ս ի ն ծ ի , ո ր կ ը տ ա ր ա կ ո ւ ս ի մ թ է ո վ ճ շ մ ա ր տ ու թ ե ա ն ց տ ա կ ձ գ ե լ ո վ ա ն ո ր դ ա տ ա ւ ո ր ի ն վ ճ ռ ո վ ը տ ա մ ք ե զ ի պ ա տ ա ս ի ս ա ն ը : Ա ր ը խ օ պ ը մ ը կ ը պ ա տ ր տ ի մ է ջ տ ե զ ը , կ ը ս ե ս , ք ի չ ա տ ե ն է ի վ ե ր՝ թ է զ ի տ ո ւ թ ի ւ ն ը վ ս ա ս ա կ ա ր ը լ լ ա յ կ ր օ ն կ ի ք ի բ ա ր ե կ ա ս տ ո ւ թ ե ա ն ։ ե ս ա լ ե ր կ ո ւ ո ր դ ի ք ս տ ո ւ ե ր է մ կ ր թ ա -

թեան ու գիտութեան դպրոց մը , կը վախեմ որ չըլլայ թէ հայրական պարտքիս գէմ սխալիմ : Ա ասն զի թէպէտ ես տղէտ գտնուեր եմ , բայց գիտուն ու կրթուած բարեպաշտութիւնը աղնիւ բան մը երենալով ինձի ուրիշ վըրայ , ուզեցի որդիքս ալ աս կարծած երջանկութեանս հասցընել . ուստի աս միտքս պղտորցընելու խօսքերուն լուծումը քեզմէ կը իննդրեմ :

Ինչպէս որ ըսի , բարեկամ , կը տարակուսիմ թէ վերոյիշեալ իրեք բաժնած ճշմարտութեանց որուն հակառակ սեպելով պատասխան տամի : Ուստի այսպէս կ'ըսեմ . Երբոր նանրահաւատ անկրօն մարդէ մը լսես թէ Գրիգոր Ավետինը ճշմարտութեան իրօնդի հահառակ է . զիտնաս որ չարամիտ խարդախութեամք մը նոր Յուլիանոս է այնպիսին ու կ'ուզէ արհամարհ ցուցընել Վրիտոսի տուրք կրօնքը . ու ասով կրօնքին պայծառ ու լուսաւոր ճշմարտութիւնը խաւարեցընել՝ մարդկային բանին ու գիտութեան հակառակ է ըսելով . զորոնք իբրև բնազանցական ճշմարտութէ գէմ կոռուղ նզոված է սուրբ եկեղեցին ու կը նզովէ :

Երբոր կը տեսնաս որ զեղծ բարոյական ունեցող մը կը ջանայ տղիտութիւնը ծածկոյթ մը ընել իր անկարգութեանցը , որով չէ թէ կրօնքի միայն , այլ և մարդկային բնութեան հակառակ է գիտութիւնը՝ ըսելը չամչնար , և կ'ախորժի ու կը ցանկայ ինքզինքը անքանից կարգը դասելու , որպէս զի ազատ առանց արգելքի անկարգութեամքը անոնց նմանի , ուր որ իր հաձոյից ընդարձակ ասաւարէզ մը կը տեմնէ . իննցիր ան ատենը որ այսպիսի մարդիկ բարոյական ճշմարտութեանց հակառակող ըլլալով՝ հաւատոց հետ քաղաքական օրէնքն ալ ու բալոր մարդկութիւնը իբրև իրեն նախատինք կը հալածէ զատոնք :

Բայց դու կ'ըսես , Յստուծոյ փառք , ես այսպիսի մարդկանց հետ տեսութիւն ալ չեմ ըներ . հասպա այնպիսի մարդկանցմէ լսած եմ աս ծուռ վարդապետութիւր , որ կրօնքի ճշմարիտ նախանձ ունենալ կ'երեւան : Ունկալու ունիոք աս

կարգի մարդկանց համար ալ տեղ՝ ինչպէս որ վերը ըսինք , բայց որովհետեւ չեմ գիտեր ինչպիսի մարդիկ ըլլալնին , կը հարցընեմքեզի , թէ գիտուն են աս մարդիկս թէ տղէտ : Ունէ որ գիտուն են , ուրեմն ասով յայտնի կը ցուցընեն թէ կրնայ մէկը գիտուն ըլլալով կրնաքի բարեպաշտութեան ճշմարիտ նախանձը ունենալ , և ինչպէս իրենք կը նան գիտուն ու բարեպաշտ ըլլալ , նոյն պէս շատերն ալ : Խսկ թէ որ տղէտ են , գիտոցիր որ քեզմէ աւելի իշխանութիւն չունին այնպիսիները գիտութեան վըրայ դատաստան ընելու : Ա ասն զի ընդհանուր օրէնք է թէ մէկ բանի մը վրայ ուղղղ դատաստան ընելու համար , երկար տեսութեամբ աղէկ ճանչնալու է զայն : Եւ ով որ կոյր նախապաշար մունքով , կամ շահախնդրութեամբ ու անբանօրէն իր ազնուական միտքը գերի կ'ընէ ուրիշի մոլար դատմանը ու կրիցը , անարժան է այնպիսին ճանչնալու ճշմարտութիւնը . ու ցանկալի ճշմարտութեան հետ՝ որ մարդկային մուացըն է , մարդկութեան իրաւունք ալ կը կորոնցընէ :

Ուրեմն քննենք թէ ինչ է գիտութիւն : Պիղատոսին հարցընելուն պէս շատ անգամ լսեր եմ աս հարցմունքս , ու իմ բարեսրտութեամբ փութով մը բացատրելու ժամանակի տեսեր եմ հարցընողը մրափել : Բայց ապահով գիտալով որ դու ան մարդկանցմէ չես , ըսեմ քեզի : — Դիտութիւնն է գերագոյն , վսեմու ցանկալի չնորհք մը պարգևած կ'օտածմէ մարդուն՝ յայտնելով անող անհամեմատ գերազանցութիւնը անբան արարածոց վրայ , որով կերեայ մարդ փոքր մի քան զհրեցակս խոնարհ . բայց յոյժ ՚ի վեր քան զայլ ամենայն արարածական բնութիւնս : Եւ իրաւցընէ գիտութիւնը ուրիշ բան չէ , բայց աստուածաշնորհ կարողութիւն մը մեզի հարկաւոր եղած ճշմարտութեանց խելք հասցընելու : Պմենազօր , աներեւոյթ էակի հրաշագործութիւները տեսնելով ուուր և մաքրահայեց աքքով , երևելեօք զաներեւոյթն

գուշակել։ Ի՞նանկ որ եթէ մէկը գիտութեան հրաժեշտ տալ ուզէ, պէտք է նախ կատարեալ մարդկութեան ալ մնաք բարովը զրուցէ։ Ի՞ս ձշմարտութիւնը բացայացտ մը քարտզելով առաքինաւել ձշմարիտ փիլիստիայն ու քրիստոնեայն, քաղցրաբան վարդապետն իդղիշէ։ “ Կոյր զրկի, կ'ըսէ, ’ի ճառագայթից արեգական, և տգիտութիւն ՚ի կատարեալ կենաց . լաւ է կոյր ազօք քան կոյր մազք : Որպէս մեծ է հոգի քան զմարմին, այսպէս մեծ է տեսաւորութիւն մատաց քան զմարմնոց , : Ի՞ս խոսքերով՝ կատարեալ, մարդավայելուց ու Ի՞ստուծոյ բանաւոր արարածոյ մը համար տահմանեալ կեանքէն դուրս, խաւարի մէջ խարիսափող կոյր մը կը համարի զտգէտը՝ երանելի վարդապետը, ու մտաւոր տեսութիւնը կուրցը նողները՝ անքանից կարգը : — Հիմա անշուշտ զարմանալով պիտի հարցընես, թէ ինչպէս ուրեմն զիտութիւնը վնասակար կարենայ ըսուիլ։ Շայց թէ որ յիշես վերի ըաած խօսքս՝ չես զարմանար ամենեին . վասն զի չկայ այնպէս մեծ ձշմարտութիւն, որուն աշխարհքիս մէջ մարդկային թիւր մտածմնալը հակառակ ըսած ըլլայ : Շայց կը գրտնայ մարդկութիւնը միշտ իրեն ամենակարեոր ձշմարտութեանցը զօրաւոր պաշտպաններ ալ :

Քու մտքիդ յարմար պարզելով խօսքս, կ'ըսեմ, եթէ միայն զիտութեան ազնիւ երեսոյթը ուրիշի վրայ այնպէս զքեզ սիրող ըրաւ իրեն, ինչուան կը տհաճիս զիտութեան դէմ լսելու, ինչ հապա թէ անոր ճաշակն ալ առնեիր : Ուստի ասկէց կրնաս իմանալ թէ որսնք որ չեն իմացած զիտութեան ինչ ըլլալը, ամսնաց է աս նորելուկ վարդապետութիւնը : Ի՞սպիախները շատ անզում տեսնելով զիտուն սեպուած մարդ մը մոլար կարծիքի մը տէր, կամ անկարգ կրից մը հետեւող, կարծեն թէ աս մնջութիւններն ալ զիտութեանց թիւր անցեր են . Ուր ձշմարտութեամբ տեսնելով՝ մոլութիւն ու մոլորութիւն ուրիշ քան չէ, բայց

եթէ ստոյգ և ամենավասակար տպի տութիւն : Ի՞սկէց կը տեսնես թէ տպի տութիւնն է մայր ու ծնող ամէն մոլորութեանց, և այնպէս բազմածին, որ անկարելի է աս անիծեալ զաւակներուն թիւր հաշուի բերել . մանաւանդ իրարու հետ անձունի ազգակցութեան խառնութիւնները :

Ուստի գիտութիւնը կրօնքի հակառակսաւելու և ըլլալու համար, կամ առջնին անունը տգիտութիւն ըսելու էր կամ երկրորդին անունը սառութիւն . որ է սարսափելի հայհցութիւն : Ի՞սնի որ իրենց բուն անունները կը մնան, ուրեմն ձշմարտութիւն մը ուրիշ ձշմար առութե հակառակ լսելը՝ հակառակն է ու յայսնի յիմարութեան ապացոյց :

Դիտեմ որ պիտի ըսես, որչափ ալ միտքս պատկեցաւ ըսածներուդ, ու կարծեմ որ չկայ մարգ որ կարենայ ժխտել, սակայն ննպրհք ընէիր ինծի, ու քուսովորութեամբդ մեզի յարմարէիր՝ և պարզ օրինակով մ'ալ բացատրէիր ինծի ինչ է զիտութիւնը :

Ալ յիշես անշուշտ երբոր ամառուան գեղեցիկ գիշերները՝ տղոցմովդ կ'ել ւինք քեզի հետ այգին կամ պարտէզը, օրուան ծանր աշխատութենեն ու նեղացուցիչ տաքէն եագը՝ ծծելու ան կենդանացուցիչ զով օդը, ու ազնիւ բարեկամի մը իր բարեկամին հետ, ու առաքինի հօր մը իր սիրելի զաւակներուն հաճոյարար տեսութեամբը միմիթարուելու : Ի՞նմեղ հասակը իրենց անմեղ զութեանը օրինակ փալփռուն կայծունիկներուն ետևէն կը վազվառտէին, ու իւրաքանչյուրը երկերկու իրեք իրեք ձեռքերնին՝ կը վազէին հարցընելու թէ ինչ է լսուերնին, և ինչպէս կը փայլին . ու հազիւ թէ իրենց հարցասէր հետ ասքը միավոր միավերը գոյն կ'ընէի, տեսնելով վերէն ասուպի մը սահիլը՝ լսելու փոյթելնին բազմալատէլով մը կը փափաքէին ամսոր ալ ինչ ըլլալը զիտնալ անկեց խօսքը իսօպք քակելով կը հարցընէին թէ ինչ է լսուինը, ինչ են աստղերը ու ինչ է արել՝ որ հիմա մեզմէ ծածկուեր է, ու վազը կ'ելք . Արոնց

պարզ մնուացը յարմար , ու մտիկ լնելու կարողութեանց չափ քաղցրութեամբ ու սիրով կը պատասխանէի : Ոյէ աստեղաց բազմութիւն որ կը տեսնաք անթիւ են ու անհամար , որոնք աստղաբաշխ ըսուած գիտուններ կարգ կարգ բաժներ են , իրենց հեռաւորութեանը համեմատ , դարձեալ խումբ խումբ զատած համաստեղութիւնը լուսելով անուններ դրեր են : Ասոնք են հաստատուն աստեղք՝ որ մէյմէկ արեներ են մեր արեգական պէս , ու իրենց անբաւ հեռաւորութեամբը այսպէս մեզի պղտի կ'երեան . ուր ընդհակառակն լուսինը որ երկնային մարմնոց մէջ պղտիկներէն մէկն է՝ մերձաւորութեամբը կարծենք թէ արեէն ետքը ան ըլլայ մեծը . Այս փայլիուն պայծառ աստղը որ կը տեսնաք՝ Արուսեակ կ'ըսուի ու գիշերավար՝ երկրորդ փայլիողը Արեակ . իսկ սա մեծը Առաջնթագ՝ որ երկրիս լուսնին պէս չորս հատ լուսին ունի իրեն բոլորտիքը : Այս հեռուէն տեսնուող տաքցուցած երկաթի գոյն ունեցողն ալ հրատ կ'ըսուի : Ասոնց կարգը , ասոնց նման փայլուն աստղ մըն է մեր բնակած երկիրն ալ : Աւ թէ ինչպէս Աստուած կեցուցեր է զասոնք տիեզերաց ընդարձակ ոչնչութեան աստղաբնին մէջ կեղրոն դնելով արեգակը , ու Փայլածու ըսուած աստղէն սկսեալ քսանէն աւելի մոլորակ ըսուած աստղեր երկիրն ալ մէկ տեղ զանազան շըրջանով կը դառնան : Աս է ահա պատճառը որ երկիրս իր վրան դառնալով գիշեր ցորեկ կը բերէ մեզի , ու արեէն վրայ դառնալովը ամառ ու ձմեռ ու նոր տարի : Այսոր տղաբը ափշած մտիկ կ'ընէին թէ ուրեմն որչափ մեծ է ասոնց արարիք , ամենակարող ու իմաստուն , և թէ աս ամէն հրաշալիքը մեզի համար ստեղծեր է , որ ձանջնանք իր իմաստութեանը մեծութիւնը ու ամենասկարողութեանը անչափութիւնը և մեր վրայ ունեցած սէրը , որով մենք ալ սիրենք զինքը ու պաշտենք իրեն մեզի յայտնած ձշմարտութեան ձամբով : Հոն անմեղ պարզութիւններով :

յընէին տղաքը թէ անբաններն ալ ու նին աս զգածմունքները . ու լսելով որ չունին ամենւեին , և թէ ասոնցմով կ'երեայ մարդուս գերագոյն կերպով անքաններէն վեր ըլլալը , ու մեծ վախճանի մը համար ստեղծուիլը որ է ձշմարտութիւն և Աստուած , ազնուական զուարձութեամբ մը ձխալով նոր նոր հարցմունքներ կ'աւելցընէին , ու ամէն մէկ հարցմանց լուծումը նոր ինդիրներ ու առարկութիւններ կը ծնանէր իրենց անփորձ մոքերնուն մէջ , ու սիրելի վա . խով մը ու ակնածութեամբ առաջադրութիւններ կը դնէին այսպիսի ամենազօր ու ամենասիրելի Աստուածոյ մը դիմացը խելքով ապրելու . և իմանալով որ ծնողք ու վարդապետներ երկրիս վրայ Աստուածոյ շուքն են ու պատկերը , անոնց ըոլոր հնազանդութիւն ու յարգութիւն կը խոստանային : Աւրիշ իրեկուններ ալ կը յիշես թերես , որ երբեմն մարդուս բնական ու գերբնական կարողութեանց վրայ , երբեմն անասնոց բնութեանը ու բուսոց յատկութեանը վրայ կը խօսէի միշտ իրենց հետաքրքիր հարցմունքներէն պատճառ առնելով : Ասոնք են ահա , բարեկամ , գիտութիւն ըստածնիս , որ մարդիկ ձիւղ ձիւղ բաժնելով անուններ դրեր են , Աստղաբաշխութիւն , Բնազանցութիւն , Բնական պատմութիւն , Բուսաբանութիւն ևն : Ավ յիշես գարձեալ , թէ ինչպէս տեսնելով որդեոցդ ուսումնասէր փոյթը կ'ուրախանայիր թէ այսպիսի խելայի որդեոց տէր ես : Աւ երանի կուտայիր իրենց՝ որ բարեբազդ գտնուեր են այսպիսի կրթութեամբ մը աւելի քրիստոնէաբար ու մարդավայելուց կեանք մը անցընել հանդերձ ձշմարիտ ու գեղեցիկ զուարձութիւններով : Աւ թէ մենք կ'ըսէիր մեր ժամանակը չենք ունեցած աս բարեբազդութիւնը , ու բանաւոր վարժապետաց կաւավարութեանը , մանաւանդ անսանձ բարկութեան զաւազանին տակ՝ Աստուածոյ մեզի շնորհած բնական ձիրքերն ալ իսանդաբելով կորսնցուցեր ենք : Աւ թէ ինչպէս անատենուան մեզի բնական երեցածը ,

Հիմա մտածեն ալ ծանր գալով կ'ամք ։ Նանք մեր մարդկութեանը զիմացը : Վսկեց կը գուշակեմ թէ որչափ կը սխալն ան մարդիկը՝ որ նոր աշխարհքը հին աշխարհքի կ'ուզեն փոխարկել, անսովոր գեշութեանց հետ շատ շատ գովելի բաներու ալ հակառակելով ալ աւելի չարեաց պատճառ կ'ըլլան այսպիսիները :

Դանք քու ան ատենուան խորհրդածութիւններդ էին, հիմա ալ խնդրեմ կրկնես մնքէդ աս խորհրդածութիւններդ, ու ամէն լածէդ շնորվիս : Եցրոր իմանամ քու գոհ ըլլալով համազուիդ թէ գիտութիւնը վնասակար ու վախնալու բան չէ, և թէ մեծ մնջութիւն է զայն կրօնքի հակառակ քարոզելը, երկրորդ թզթով մ'ալ կը յայտնեմ թէ ինչպէս՝ այս Վատուծոյ մարդուս պարզեած չնորհքներուն մէջ գերազոյն չնորհք գիտութիւնը, կրնայնակ մարդուս չարութեամբը վնասակար երենալ . և թէ ինչպէս պէտք է ամէն օգտութիւնները քաղելով վնասներէն փախչել :

Հ. Ա. ՑԱՄ.

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՅԵ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆ

ԵԶԻՆԱՅԻ ՄԱՏԵՆԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Յաղագո Վովչիս լուրոնեցոյ Դ անուանեալ գրոցն պարհութէան :

Ազ ինչ պատուականագոյն ՚ի թանգարանս գպրութեան մերոց հայրենեաց բան զՊատմութիւն Հայոց Վովչիսի կարոնեցւոյ, և ոչ կորուստ բազմազէտ կամ գիւտ բազմատենչալի քան զԴ նորս անուանեալ գրոց . կարծիս անգամ հանդիպման գիւտի նորին, յարգահատել անդ իւրում աձեցուցանէ և զանձուկ զրկանացս : Երջանիկ և բարենշան գրէի զօրն՝ յորում յայտնէին երկինք զծածկեալն ՚ի հազարամերայ հընութենէ, և ոչ իսպառ ՚ի դառն և յամուլ ժամանակի համարէի զիս ձգել կեանս, նա և պարծանս արդեօք զկեալն

իմ առ այնպիսեաւ ցանկալի գիւտիւ : Վ. Ա. թէպէտ իցեն և թէպէտ ոչ ձակատագրեալ ինձ վայելքն այն, միաթարեցայց գոնեայ իմով առ այլս յուսադրութեամբ . և թէ առհաւատչեայ ևս և ձաշակ մի յաւելից մատուցանել համախոհիցա բանասիրաց և իրածանաց հայրենեաց, և հաւանութեան ՚ի նոցանէ հանդիպեցայց, լցի ինձ և այն ոչ փոքր սփոփանս . իսկ եթէ և վառեալ ուրուք ՚ի դցզն մերօյս թելագրութենէ՝ արկցէ զանձն ՚ի խնդիրնշանակեալդ իրի, և գամազիւտ ևս իմիք լինիցի, գերազունի խոստովանցայց զանձն իմ մատնաւորեալ և հաճութեան և վարձուց :

Վ. Ա. նութիւն է ինձ աստանօր եթէ ուստի այս մեզ համբաւ Դ գրոց պատմութեան Վովչիսի, որով և անուան գրոցն քաջ վերահասու լինիցիսք . և երկրորդ եթէ որպիսի ՚ի նմա ձառեալն բան . և երրորդ թէ կայցէ ինչ առ մեզ մնացորդ յայնմանէ, կամ բնաւ արտաքոյ երիցն աշխարհաքարոզ գրոց :

Ա. Ես յոյժ զարմացեալ եմ զի ցարդ ոչ ուստեք արտաքոյ երիցդ գրոց տեսեալ ուրուք զՎարոնեցւոյն պատմութեանց, և ոչ պատարիկ մի յիշեցեալ, այսպէս համօրէն ծաւալեալ է հոչակ համբաւոյ Դ իմն նորա գրոց, և ՚ի նախնեաց առ ՚ի Ուոմայէ միայնոյ գտանեմ յՎարոնեցւոյն բացայայտակի զայս ասացեալ, որպէս . “ Դ Դ գպրութեան , Վովչիսի , . կամ ” “ Որպէս աւան , զեցաւ այս ՚ի Դ գրուազի խոստա , բանեալ պատմութէն Վովչիսի կամ , բոնեցւոյ վերագարձութեան ՚ի վերացւունց գրուազեալ հատուածուն , և զարձեալ , “ Որպէս ընթէնութեան ՚ի բանիբուն գրակարգութեան Վովչիսի տիեզերահռչակեալ վարդապետի և քերթողի , և մերոց լուսաւորութեանց հաստատագոյնյօն ընողի , որպէս պատմէ ՚ի զլուխս երկրորդի պատմութեանն , (զհան-

1 Գիրք Ա. ա :

2 Գիրք Ա. Ժ :

3 Գիրք Ա. Ժ :